

E-CONOM

Online tudományos folyóirat
Online Scientific Journal

Tanulmányok a gazdaság- és társadalomtudományok területéről
Studies on the Economic and Social Sciences

E-CONOM

Online tudományos folyóirat | Online Scientific Journal

Főszerkesztő | Editor-in-Chief
JUHÁSZ Lajos

Kiadja | Publisher
Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó |
University of West Hungary Press

A szerkesztőség címe | Address
9400 Sopron, Erzsébet u. 9., Hungary
e-conom@nyme.hu

A kiadó címe | Publisher's Address
9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4., Hungary

Szerkesztőbizottság | Editorial Board
CZEGLÉDY Tamás
JANKÓ Ferenc
KOLOSZÁR László
SZÓKA Károly

Tanácsadó Testület | Advisory Board
BÁGER Gusztáv
BLAHÓ András
FÁBIÁN Attila
FARKAS Péter
GILÁNYI Zsolt
KOVÁCS Árpád
LIGETI Zsombor
POGÁTSA Zoltán
SZÉKELY Csaba

Technikai szerkesztő | Technical Editor
VAJAY JULIANNA

A szerkesztőség munkatársa | Editorial Assistant
VAJAY JULIANNA

ISSN 2063-644X

Tartalomjegyzék | Table of Contents

BLAHÓ András

Új nemzetközi fejlesztési bank (NDB): remények és realitások

New Development Bank (NDB): Hopes and Reality.....2

JÓNA György

A nemzetközi területitőke-vizsgálatok eredményei

Results of the International Territorial Capital Studies.....18

GYŐRINÉ SZABÓ Gabriella

Az Európai Unió kohéziós forrásainak felhasználása – A szabályozás és hatékonyság összefüggései

Using of European Union's Cohesion Resources – In the Context of Ruling and Efficiency31

KOVÁCS Zsuzsanna – NÉMETHNÉ TÖMŐ Zsuzsanna

The Cultural "Map" of a Micro-Region

Egy kistérség kulturális „térképe”38

MÁTÉ Domicián

A termelékenységben bekövetkezett változások technológia-intenzív ágazati megközelítésben

Estimating Labour Productivity Performance by Technology in Some OECD Countries, 1970-200754

MADARAS Attila – VARGA József

A versenyképesség és a közoktatás kapcsolata Magyarországon

The Link between Competitiveness and Public Education in Hungary67

VARGA József – KÜRTHY Gábor – FARKAS Ádám – SÍPICZKI Zoltán

A redisztribúció intézménye a piacgazdasági berendezkedésben

Redistribution of the Market Economy82

PÉTERVÁRI Zsófia

Az egykulcsos személyi jövedelemadó rendszer működésének eddigi hazai tapasztalatai kérdőíves felmérés alapján

The Experience of its Domestic Operation so far on the Basis of a Survey Made with a Questionnaire91

BAREITH Tibor – KOROSZCZNÉ PAVLIN Rita – KÖVÉR György

Felszámolások vizsgálata a Nyugat-dunántúli régióban

Liquidations Examination of the West Pannon Region102

MUST Katalin

Kényszerértékesítés, avagy kilakoltatási moratórium

Forced Liquidation or Dislodgement Moratorium.....125

Vita | Discussion

GILÁNYI Zsolt

A Chicago-terv megbuktatása: a közgazdaságtudomány újabb 100 éves béklyója?

The Chicago-Plan Derailed: Another 100 Years Long Shackle for the Economic Science?.....141

JOÓB Márk

A közgazdaságtan hiányosságai és a pénzügyrendszer hatásai – válasz Gilányi Zsolt cikkére

The Shortcomings of Economics and the Impacts of the Monetary System - Response to the Article of Zsolt Gilányi153

VARGA József¹
 KÜRTHY Gábor²
 FARKAS Ádám³
 SIPICZKI Zoltán⁴

A redistribúció intézménye a piacgazdasági berendezkedésben

Kutatásunk célja a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek vizsgálata. A piacgazdaság, mint gazdasági forma széles rétegek számára megteremtette az életminőség javulásának feltételeit. Az életszínvonal növekedése empirikusan és statisztikailag is igazolható: a központosított tervgazdaságként berendezkedő államokhoz képest gyorsabban, magasabb színvonalat ért el. Mégis a piacgazdaság fontos mechanizmusa: a verseny, képes arra, hogy a társadalmi egyenlőtlenségeket jelentősen növelje. Ezt a folyamatot most a 2008-as világválság óta egyaránt érezhetjük Amerikában, Európában, a fejlett és fejlődő országokban egyaránt.

A fő irányt tehát ennek az eseménynek a háttérfolyamatainak felgöngyölítésére tettük. Feltevésünk szerint a jelenlegi megoldások nem képesek a növekvő társadalmi egyenlőtlenségeken jelentősen változtatni. Ennek a módja egy átfogó elemzés, amely elméleti újraelosztási kérdésekből indul ki, majd végigjárja az összes gazdasági szereplő érintettségét. Elemeztük a különféle gazdasági irányok társadalmi egyenlőtlenségekre adott válaszát is, mint például az alapjövedelem, öröklés eltörlése és egyéb szociális, mikro-szintű újraelosztási kísérletek és elméletek.

A kutatás során tehát a klasszikus közgazdaságtani módszereket és a modern elméleteket egyaránt vizsgálatuk, hogy objektív kritikát alkothassunk a piaci verseny gyakorlatáról és a redistribúcióról.

Kulcsszavak: piacgazdaság, redistribúció

JEL kódok: H23, H12

Redistribution of the Market Economy

The aim of our research was to examine the increasing social inequalities. The current solutions cannot play any significant role in turning back these processes, which was our hypothesis. The free-market as an organisation increased the welfare most countries. The fact could be empirically and even statistically proven when we compare to the plan based, centralised economies where welfare levels failed to increase. But the most important mechanism, the competition can also increase the inequalities between top percentage and the lowest percentage. This process slightly emerged since the financial crisis of 2008 in America, Europe and even in emerged and emerging countries.

The main role of our research was to examine and explore the background mechanisms of this. We created a comprehensive analysis starting from redistribution theories leading to examining every role (consumer, government, industry) of the economies. We reviewed the economic schools' answers of the problem, for example the theory of a fixed wage for every person in a country, repeal of inheritance and other micro level methods and theories.

We used classical economic tools as well and modern theories too in our research, to create an objective critic about the connection of redistribution and free market competition.

Keywords: redistribution, market economy

JEL Codes: H23, H12

¹ A szerző a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Karának és a Budapesti Corvinus Egyetemnek egyetemi docense (varga.jozsef AT ke.hu)

² A szerző a Budapest Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Karának adjunktusa (gabor.kurthy AT gmail.com)

³ A szerző a Budapest Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatója (adamfarkas AT me.com)

⁴ A szerző a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Karának PhD hallgatója (sipiczki.zoltan AT ke.hu)

Bevezetés

Kutatásunk célja, hogy megoldási lehetőségeket keressünk a jelenleg fennálló gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségekre, amelyeket később részletesen is bemutatunk. Első hipotézisünk szerint nem fenntartható a jelenlegi globális struktúra. A második feltevésünk, hogy vannak olyan jelenleg is megvalósítható megoldások, amelyek képesek a növekvő társadalmi egyenlőtlenségeken jelentősen változtatni. A kutatásban ezeket a megoldási utakat fogjuk vizsgálni hatásuk és megvalósíthatóságuk szempontjából, ilyen például a piacgazdaság erősítése, vagy épp ellenkezője a redisztribúció növelése, az ökogazdálkodás, a tőke/munka arány változtatása, valamint számításba vesszük az egyenlőtlenség csökkentését a redisztribúció növelésének egyik speciális eszközével: a feltétel nélküli alapjövedelemmel.

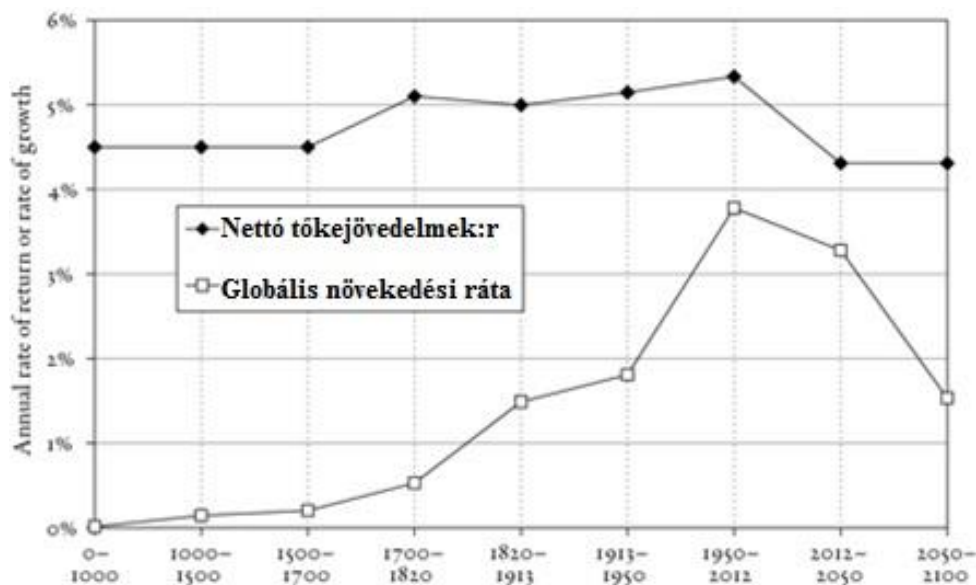
A témát azért tartjuk relevánsnak, mert a mainstream közgazdaságtan a modelljeiben a piacot tekinti a gazdasági – társadalmi koordináció egyetlen eszközének. Figyelmen kívül hagyják sokan, hogy a többi koordinációs eszköz, különösen az állami/bürokratikus, folyamatosan jelen van és kapcsolódnak egymáshoz. Az állam, mint piaci szereplő képes a piaci egyensúly befolyásolására, mint felülről beavatkozó szerv, magát a piacot képes monopolisztikussá vagy monoposztonikussá tenni. Bár a piaci verseny bizonyult a leghatékonyabb gazdasági eszköznek, de számos történelmi példa volt, hogy a piaci kudarcokat csak az állami beavatkozás tudta kezelni, így véleményünk szerint fontos vizsgálni, hogy mely állami beavatkozások milyen irányba hatnak a pénzügyi és reálgazdasági rendszerfolyamataival. Ugyanakkor egyes közgazdasági irányok az említett beavatkozások ellenzőiként a tiszta piaci mechanizmusokban hisznek. Így gyakorlatilag két szembenálló iskolával a keynesiánus és az osztrák iskola elméleti kérdéseivel találjuk szemben magunkat.

Piaci és társadalmi egyensúlytalanságok

A modern közgazdaságtan azt bizonyította be, hogy a szabad és egyenlő egyének önérdékkövetésére épülő mechanizmus hatékony, s egyensúlyhoz, harmóniához vezet. Ennek az üzenetnek megfelelően bontották le az újraelosztás intézményeit, Ennek az üzenetnek megfelelően bontották le az újraelosztás intézményeit. Az intézményi gazdaság fejlődése során az egyes, korábban nagy szereplők visszaszorultak (állam, egyház, közösségek, nagycsalád).

A nyugati társadalmakban a redisztribúció visszaszorítása, visszaszorulása, s emiatt a jövedelem- és vagyoni koncentráció, jelentős növekedését többen is vizsgálták és vizsgálják most is.

Thomas Piketty az utóbbi 250-év adatait vizsgálta az Egyesült Államok, Nagy Britannia, Németország és Franciaország esetében. Adataiból kiderül: a tőkehozamok átlagosan 5 százalék körül alakultak, majd az utóbbi hatvan évben pedig 4 százalék közelébe csökkent, Thomas Piketty ezt a tőkehozamot veti össze a gazdasági növekedéssel, amely eleinte lassan emelkedve érte el az évi 2 százalékot, majd 1950-2010 között ez megkétszereződött.

1. ábra: A nettó tőkejövedelmek alakulása (r), és a globális növekedési ráta (g) %-ban az ókortól napjainkig

Forrás: Piketty (2014)

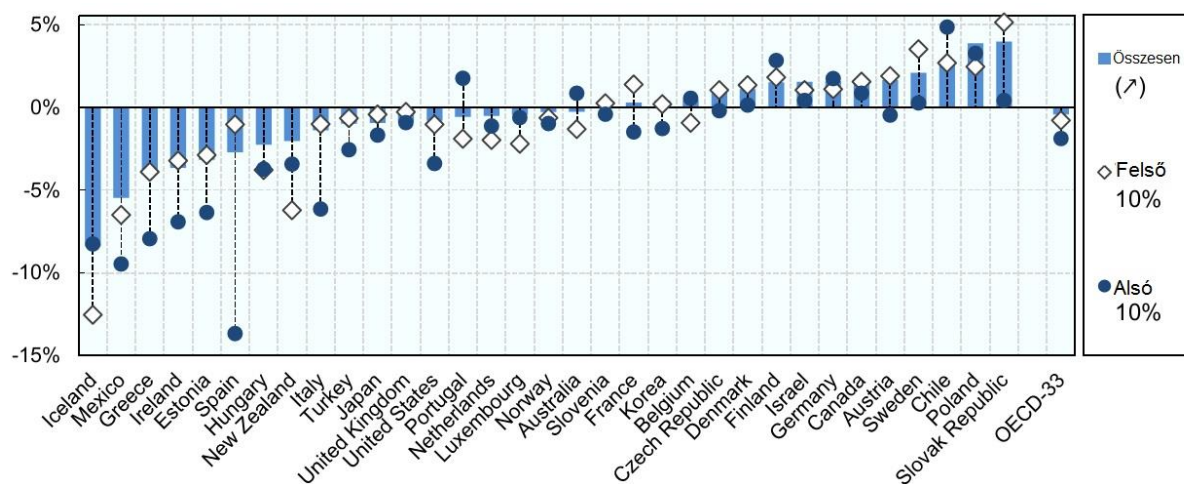
Tehát a tőke megtérülési rátája (r) a gazdasági növekedési ráta (g) fölött van és ez potenciális veszélyt jelent a demokratikus társadalmakra, mert a tőke egyre dominánsabb lesz a munkaerőhöz képest.

Az 1914 és 1973 közötti hat évtizedben Thomas Piketty szerint a gazdasági növekedési ráta felülmúlta az adózás utáni tőkenyereséget. 1973-tól viszont a nyugati gazdasági növekedés visszaesett, a tőke jövedelmezősége viszont újra az első világháború előtti szintre nőtt.

A háború utáni korszak hatalmas előrelépése növekedésben és termelékenységben annak köszönhető, hogy csökkentek a vagyoni különbségek különösen a leggazdagabbakat is érintő a folyamatos csapások miatt: mint a két világháború, 1929-es nagy gazdasági válság, államosítások, illetve a magas inflációk, amelyek mind erodálták a hitelezők vagyonát.

Ezt követően viszont jelentősen nőttek a jövedelmi különbségek. A leszakadó társadalmi rétegek egyre csökkentik a fogyasztásukat és ez az egyenlőtlenségeket növeli. Ez az utóbbi években ismét felerősödött.

Az OECD 2013-as jelentése alapján a lakosság felső 10%-nak jövedelme alig változott a válság hatására 2007 és 2010 között, ellenben a vizsgált 33 OECD országból 21-ben a társadalom alsó 10%-nak jövedelme drasztikusan visszaesett a vizsgált időszakban.

2. ábra: Háztartások jövedelmének változása 2007 és 2010 között, jövedelmi csoportok alapján

Forrás: OECD jelentés 2013

Különösen igaz ez az egyensúlytalanság Spanyol- és Olaszország esetében ahol az alsó 10% jövedelmének csökkenése 14% és 6% volt, míg a társadalom felső 10%-nak csak 1-2%-al csökkent, de a 33 országban átlagosan is elmondható hogy az alsóbb rétegeket sokkal jobban érintette a recesszió tehát jelentősen nőttek a jövedelmi egyenlőtlenségek. (OECD, 2013).

Tovább növelte a társadalmi rétegek közötti eltérést, hogy az oktatási rendszer nem tudott lépést tartani a technológiai fejlődéssel, az ipari automatizáció még inkább a már meg lévő tőkeerős befektetőknek növeli a vagyonát egyre kevesebbet adva azoknak, akik csak munkabérből élnek. De a szabad munkaerő és termékáramlás is belföldi bércsökkentő hatású az alsóbb jövedelmű rétegeknél.

A kapitalizmus, és a „fejlett” bankrendszer működési módjának tarthatatlanságára már nagyon sokan felhívták a figyelmet. Legutóbb Mark Carney, a Bank of England elnökének előadása okozott nagy meglepetést a kapitalizmus elfogult híveinek. Véleménye szerint, ha a bankok továbbra is a "semmiképpen sem veszteni" (heads I win, tails you lose) játszmát folytatják, az a kapitalizmus összeomlásához vezethet. A "heads I win, tails you lose" stratégia szerint konjunktúra esetén a bankrendszer növeli hitelállományát, ezzel jelentős nyereséget realizálva. Válság idején is bekövetkezik a profit realizálása, mert az állam megmenti a bankrendszert. Ezzel a veszteséget a társadalomra, illetve a társadalom későbbi nemzedékeire hárítja.

Mindennek a kialakuló vagyoni különbségek következménye a fogyasztás csökkenése lenne, hiszen a növekvő létszámú alacsony (csökkenő) jövedelmű csoportok fogyasztásának visszaesését nem kompenzálja a magas jövedelmű csoportok fogyasztásának növekedése. Hogy ez mégsem történt meg, az a pénzügyi piacokon keresztül föléledő hitelezésnek „köszönhető”, ami csak a 2008-as recesszióig volt fenntartható. Ezért fontos megvizsgálni milyen megoldási utak vannak a gazdasági visszaesések megelőzésére.

Egyenlőtlenség csökkentése a redisztribúció növelésével

Az állami újraelosztás irányulhat egyrészt a már meglévő vagyon, vagy az adott években megkeresett jövedelem redisztribúciójára. A vagyon esetében abból kell kiindulni: a jelenlegi világgazdaságban kevés személy / cég kezében összpontosul a vagyon túlnyomó része. Ez egy folyamat eredménye, s mivel a megtörtént folyamat utólag nem befolyásolható, így a vagyoni koncentrációt rövidtávon csak radikális, az általunk ismert, elfogadott értékrendbe nem, vagy

nehezen illeszthető eszközökkel lehetne megváltoztatni. Ilyen eszköz lehet például az öröklés lehetőségének korlátozása, esetleg megszüntetése.

Az öröklés korlátozásánál, illetve megszüntetésénél nemcsak végletekben lehet gondolkodni. A vagyon egy részének magán (személyes) célú öröklése valószínűleg nem zárható ki. A Liska-modellben például a társadalmi örökség kockáztatható része örökölheto csupán, a nem kockáztatható rész csak társadalmilag örökölheto (*Liska, 1998*). Az öröklés korlátozása, elméletileg könnyen végrehajtható lenne politikailag, ha egy összeg alatt megengedjük az öröklést, hiszen akkor mindenki számára nyilvánvaló válik – amely korlátozás nélkül is fennáll –, hogy az öröklés eltörlése a vagyonosabb rétegeket érinti.

Ha – eltekintve korlátozás kijátszását kereső módok valószínűsíthető föllelésétől – megvalósulna, akkor viszonylag rövidtávon a fölhalmozott vagyonok állami (közösségi) tulajdonba kerülnének. Kérdés, hogy ez mennyiben javítana a lecsúszottak helyzetén. A probléma ugyanis nem elsősorban az, hogy sokaknak nincs vagyona, hanem az, hogy nincs jövedelme. A vagyon önmagában nem jelent megélhetést, így ha valamilyen úton a jelenleg vagyontalanok vagyonhoz jutnának, abból úgy tudnának megélni, ha azt eladnák magasabb jövedelműeknek. Ez viszont a helyzetet azonnal visszarendezné.

A jövedelemkoncentráció könnyebben, s elfogadott eszközökkel csökkenthető, amennyiben a társadalmak a jelenleginél fokozottabb mértékben veszik igénybe az állami újraelosztást.

A megoldás Thomas Piketty szerint egy évenkénti progresszív tőkejövedelem-adó lenne, hogy a tőkehozamok a gazdasági növekedés alatt legyenek. Ennek az adónak a mértékére tesz javaslatot is Thomas Piketty, de bevezetésének módját nyitva hagyja. Fölmerül ugyanakkor az a probléma, hogy míg a piaci elosztás globális folyamat, az állami beavatkozás szükségyszerűen lokális. Ha egy kormány ezt bevezetné, a globális cégek hamar odébb állnának és ez a lokális gazdasági növekedést sodorná veszélybe. A nehézség tehát, hogy ennek megvalósításához egy magas fokú nemzetközi együttműködésre lenne szükség, ez pedig belátható időn belül nem várható mivel ellentétes azon országok érdekeivel is, amelyek céltudatosan alacsony adókat alkalmaznak, hogy a tőkét vonzzák.

Thomas Piketty szerint viszont az általa javasolt, de politikailag irreálisnak tartott megoldás nélkül a fejlett világban egy olyan fokú vagyoni egyenlőtlenség alakulhat ki, amely súlyos társadalmi zavarokat fog előidézni (*Piketty, 2014*).

Ez ésszerű következtetés mivel a piaci mechanizmus nem kívánatos eredménye, azaz a vesztesek, képesek lennének magát a mechanizmust lecserélni, ezért még a 20. század elején kiépültek ezeket a veszteseket kompenzáló, az állam vezérelte újraelosztásra épülő intézmények. A piacnak tehát szüksége van az államra, ugyanakkor az államnak is szüksége van a piacra, mert erőforrásait (adóztatás) onnan meríti. A 20. század modern társadalmában és gazdaságaiban tehát a piaci és az állami újraelosztáson alapuló koordináció egymást föltételezi, kölcsönösen függenek egymástól.

A redisztribúció növelésének speciális eszköze: feltétel nélküli alapjővedelem

A társadalom egy részének – társadalmilag igazságosabb esetben annak a részének, aki nem tud részt venni a gazdasági hatékonyság egyre fokozódó mértéke miatt a termelőtevékenység végzésében – jövedelmi helyzetét különös módon oldaná meg az úgynevezett feltétel nélküli alapjővedelem elmélete. A feltétel nélküli alapjővedelem „olyan, politikai közösség által rendszeresen fizetett jövedelem, melyre a közösség minden tagja egyéni alapon és feltétel nélkül jogosult” (*Gébert – Tőzsér, 2013*).

Az alapjővedelem elméletének annyiban van létjogosultsága, amennyiben a társadalom nem képes munkával ellátni minden egyénét. Az elméletet számos közgazdász (Friedrich Hayek, Herbert Simon, Milton Friedman), filozófusok, politikai pártok sokasága támogatja. A jelenlegi rendszerben ezt a segélyezés mechanizmusa tölti be, amely azonban sokszor

megalázó, lealacsonyító szerepbe kényszeríti a segélyezőt és a segélyezettet egyaránt. Az elmélet szerint bizonyos – differenciált – összeg alanyi jogon járna mindenkinek. Az alapjövedelem kiküszöböli a segély és a mindenkori, munkával elérhető minimálbér közötti feszültséget, hiszen a feltétel nélküli alapjövedelem esetében nem kell léteznie egy megfelelő sávnak a segély és a minimálbér között (mert különben nem ösztönözne munkavégzésre). A feltétel nélküli alapjövedelem jár akkor is, ha az egyén dolgozik és akkor is, ha nem dolgozik.

A feltétel nélküli alapjövedelem lényegét Gébert Judit és Tőzsér János öt pontban foglalták össze:

1. Az alapjövedelmet pénzben és nem természeti javakban vagy élelmiszerekben kapják.
2. Mindenki egyénileg jogosult rá, tehát nem családok vagy háztartások részesülnek benne.
3. A közösség tagjai rendszeresen (pl. havonta) kapják, tehát nem pl. felnőtté válásukkor egy összegben.
4. Az alapjövedelem összege az alapvető szükségletek: az étkezés és a lakhatás költségeire elegendő.
5. A politikai közösség minden tagja feltétel nélkül jogosult rá, tehát pl. rászorultságtól vagy munkavállalási hajlandóságtól függetlenül. Ez különbözteti meg pl. a munkanélküli segélytől vagy a családi pótléktól (*Gébert – Tőzsér, 2013*).

Az alapjövedelem bevezetésével a társadalom elismerné, hogy mindazok hasznos tevékenységet végeznek, akik nem munkabérért dolgoznak (háztartást vezetnek, beteget ápolnak, gyermekeket nevelnek stb.). Ez a koncepció megadná a szabadság lehetőségét, azaz hogy valaki egyáltalán ne dolgozzon, hanem filozofikus módon éljen. Ugyanakkor véleményünk szerint az erőszakos tulajdon elleni cselekedetek elkövetését nagyon szigorúan meg kellene akadályozni. A feltétel nélküli alapjövedelem mellett a „megélhetési bűnözés” semmilyen fogásban nem engedhető meg.

A ténylegesen feltétel nélkül nyújtott jövedelem Magyarországon nagy társadalmi elégedetlenséget szülne, ezért valamilyen feltételt biztosan kellene szabni bevezetéséül. E feltételek közül a munkában eltöltött minimális évek száma és az életkor játszhat releváns szerepet.

Ha tovább gondoljuk a jövedelem és a vagyon összefüggését, felvethetjük a feltétel nélküli vagyonjuttatás lehetőségét. Ez alapján például a Liska-modell a társadalom egyénei számára nem alapjövedelmet juttat, hanem mindenki számára elérhető alaptőkét. Kiskorúak (21 év alatti személyek) csak ennek a társadalmi örökségnek a kamatait használhatják fel. 21 év felett a tőke egy része is felhasználható (ez a társadalmi örökség kockáztatható része).

Az alaptőke növekedésében Liska Tibornak szüksége van a kamat létezésére és fogalmára. A kamat az a jövedelem, amely mintegy kívülről állandóan növeli a társadalmi tőke nagyságát. Véleményünk szerint a kamat tételezése külső adottságként egyéni és akár nemzetgazdasági szinten elfogadható, de világgazdasági szinten nem, hiszen a pénz nem dolgozik helyettünk, a megtermelt kamat nem a pénztőke működésének eredménye. A kamat a Liska-modellben a hitelkeresletet és –kínálatot tartja egyensúlyban, másrészt stock-flow átszámítást tesz lehetővé a tőke és jövedelem közötti átváltási arány biztosításával (*Liska, 1998*).

De ennél a lehetőségnél is felmerül a társadalmi ellenérzés és politikai irracionalitás, hiszen a jelenleg társadalombiztosítást fizető adózókat hátrányosan érintené a potenciálisan csökkenő táppénz és segély összege. Egy olyan munkavállaló számára, aki több éve aktívan dolgozik, ugyanakkorra összeget kapni inaktív időszakában, mint annak, aki évek óta nem dolgozik, nehezen lenne befogadható.

Egyenlőtlenség csökkentése a tőke/munka arány változtatásával

A jelenlegi helyzet kialakulásáért felelős a termelés egyre hatékonyabb, tőkeintenzívebb megszervezése is. Mivel a termelésben a tőke-/munkaarány növekvő, ebből következik a növekvő tőkejövedelem és jövedelemkoncentráció. Mivel a magas jövedelműek takarítanak meg, a megtakarításokból tudnak (részben) tőkeberuházásokat finanszírozni, s a befektetés megtérülését szem előtt tartva az elérhető leghatékonyabb technológiát választják, így ördögi körhöz jutunk. Fölmerül a kérdés, hogy milyen módon lehet a tőke / munka arányt úgy korlátozni, hogy közben a termelés megmaradjon.

A gazdasági hatékonyság növelése ebben a gondolati körbe úgy illeszthető be gondolatmenetünkbe, hogy azt nem a kibocsátás növelésével, hanem a felhasznált inputtényezők csökkentése révén érjük el. Az inputba itt természetesen beletartozik a munkaerő is. Ha a gépek relatíve olcsóbbak az emberi munkaerőnél - szükségszerűen azzal jár, hogy a társadalom egyre nagyobb része nem vesz, nem vehet részt a gazdasági javak előállításában és nem kerül minden - az például iparból kiszorult - munkaerő a szolgáltatásokban alkalmazásra. A növekvő termelékenység azzal jár, hogy a nemzetek illetve az egyének egyre kisebb hányada végez gazdasági termelő tevékenységet. Az előbbire példa Kína termelése, az utóbbira a termelési tevékenység roppant egyenlőtlen megosztása a fejlett társadalmakon belül, amennyiben egyes egyének, rétegek túlfeszítve, egészségüket kockáztatva dolgoznak, más rétegek egész életükben csak fogyasztanak.

Egy teljesen más út, ha feladjuk a - közel – teljes foglalkoztatottság eszméjét, elismerjük, hogy a munkalehetőség is szűkös erőforrás, amelyből nem mindenki részesedhet, és az ebből kirekedés nem az egyén erkölcsi felelőssége.

Kérdéses ugyanakkor, hogy a technikai fejlődés valóban a munkalehetőségek csökkenésével jár-e. A munkaügyi statisztikák egy része ellentmond ennek a feltevésnek: az OECD-országokban 1960-ban 25-64 éves korú a népesség 64 %-a, 2010-ben 71 %-a dolgozott (*Scharle-Váradi, 2013*). Ugyanakkor a fejlett országokban a fiatalok munkanélküliségi adatai riasztóan magasak. Kétségtelen, hogy a termelés automatizálásával párhuzamosan a szolgáltatások bővülése növekvő keresletet támaszt a munkaerőpiacon. Kérdés persze, hogy ezek a munkahelyek mennyiben ésszerű tevékenység végzésére irányulnak, és hogy egy kevésbé gazdag jóléti állam megengedhetné-e magának az ilyen típusú (bürokratikus) munkahelyteremtést.

A fenntarthatóság

A közgazdasági és társadalomtudományi gondolkodásban egyre meghatározóbb a „zöld” irány, azaz a Föld s az emberiség túlélőképességének figyelembe vétele. Több esetben bizonyítható, hogy a hatékonyság erőltetése veszélyesen kihasználja a meglévő erőforrásokat.

A „zöld” irány tudatosításával az egyének önszántukból választják az ökogazdálkodással készült élelmiszereket vagy a kézműves termékeket, amelyek kevesebb tőke, viszont több munkaráfordítással készülnek. Ezzel lassítható vagy akár megfordítható lenne a jövedelemmel nem rendelkezők számának növekedése. Ebből következik, hogy a fenntartható fejlődés érvrendszere muníciót szolgáltat a tőke / munka arány korlátozásának.

Sajnos az ökohatékonyság növekedését egyelőre ellensúlyozza a fogyasztásnövekedés. Az emberek a kisebb anyag- és energiafelhasználás miatt olcsóbban jutnak hozzá a termékekhez és ezért több terméket vásárolhatnak meg jövedelmükből, és ez összességében, naturáliákban mérve (kilogramm, joule) növeli a természeti erőforrások felhasználását (*Kerekes – Csutora, 2012*).

Egyenlőtlenség csökkentése a piacgazdaság erősítésével

Két, főként Ludwig von Mises által kijelölt irányt képviselő gondolatot érdemes kiemelni:

A cél a teljes intervenció kizárása, hogy minden szereplő mikroszinten a saját belátása, tudása és információ alapján dönthesse, teljesen versengő piacokat létrehozva. Az állami vagy egyéb beavatkozások torzítják az árakat és ezzel a piacot is. Ludwig von Mises ugyanezt kiemelte gazdaságpolitikai szinten is, csak akkor biztosítható a politikai és morális szabadság, ha az egyének számára garantált a teljes szabadság. Mindenféle korlátozás, beavatkozás a szabadság alapelveinek elbizonytalanodásához, majd pusztulásához vezet annak, amit a kapitalisztikus társadalmak képesek voltak kiharcolni a 19. században (*Mises, 2007*).

Friedrich Hayek elképzelései szerint az államnak nagyon minimális szerepe van egy ideális gazdaságban, olyannyira, hogy a pénzkibocsátás monopóliumától is megfosztaná és azt a bankoknak adná, egy versengő valutarendszert kiépítve. A Friedrich Hayek által megállapított nagy állami költekezések általi növekedés kiemelt kritikai pontja az osztrák közgazdasági iskolának, néhol sikerült igazolni, hogy a nagyobb állami kiadásokkal rendelkező országok gyorsabban fejlődnek, ám ennek az állításnak az empirikusságát elég nehéz bebizonyítani.

Ugyanakkor az osztrák iskola nézetei szerint a társadalmi rétegek közti egyensúlytalanságok kialakulására, és a vagyoni egyenlőtlenségekre nem a gazdasági verseny korlátozása az orvosság, hanem hosszú távú átképzési programok, és a gazdasági, üzleti folyamatok átláthatóságának javítása. Hiszen az adóelkerülés és az offshore cégek miatt elmaradt adóbevételekkel bőven fenntartható lenne egy kiterjedt szociális háló.

Ugyanúgy ahogyan 1929-ben Friedrich Hayek jelezte előre a féktelen monetáris expanciónak köszönhető újabb válság kirobbanását, az osztrák iskola most is olyan megoldásokat és gondolati háttérrel biztosít gondolkodói számára, amellyel sok napjainkban is fellelhető problémára lehetne egy teljesen más választ adni.

Az együttműködés szükségessége

Többfajta szemlélet alapján állíthatjuk, hogy a versenyszellem helyett az együttműködés vezet jobb eredményre. A Ken Wilber által létrehozott úgynevezett integrál szemlélet szerint ezt a felfogást gyakorlati példák is alátámasztják. „Azok a cégek, amelyek bevezették szervezeti kultúrájukban az együttműködést, a törődést, a szeretetet és az együttérzést, amelyek saját értékeik kiaknázására ösztönözték munkatársaikat, és segítettek ebben, azok 1675 százalékkal jobban teljesítettek.” (*Zimber; 2014*).

Bakacsi Gyula írásában szemléletesen kifejti, hogy az együttműködéshez szükséges szinergia (hogyan teremthetnek az érintettek maximális összhangot) és bizalom (hogyan oszthatjuk el a megteremtett összhangot mindenki meglegedésére) területén a magyarok nem teljesítenek jól. Különösen a második pillérrel akad gondunk. Például az általa idézett a Hofstede módszertanával készített ITIM-felmérés szerint Magyarország 69 ország rangsorában az 5. legindividualistább ország (*Bakacsi; 2011*).

Bakacsi Gyula szerint kialakult egy sajátosan magyar képlet, mely alapján közvetlen interaktív közegünkben inkább kooperálnak (kaláka, generációk egymást segítése stb.), míg szélesebb, absztrakt bizalomra épülő közegben inkább bizalmatlanok vagyunk, védekezünk. Szerinte ez a viselkedésmód történelmünkkel magyarázható.

Mark Carney-nek, a Bank of England elnökének fentebb már idézett előadása is szól az együttműködés fontosságáról. Véleménye szerint az egyéneknek és a vállalkozásoknak is nagyobb felelősségeket kellene vállalniuk a gazdaság és társadalmi rendszer egésze iránt, az iránt. Meg kell fontolnunk a korrekt piaci verseny alapszabályainak lefektetését, az egyes részpiacokon követendő viselkedési szabályokat összefoglaló kódexek összeállítását. Világos következménnyel kell járnia annak, ha valamelyik piaci szereplő megszegi ezeket a közösen

elfogadott követelményeket. Meg kell teremteni egyfajta modern, professzionális cserépszavazás lehetőségét, amellyel az gazdasági tevékenységeket végző közösség tagjai kiüldözhetik maguk közül azokat, akikről úgy gondolják, hogy vétenek fair verseny szabályai ellen.

Ugyanakkor nem szabad megfélemlenünk, arról, hogy az egyéni érdekkövetés sokkalta erősebb ösztön mintsem az együttműködés. Így ezt elég nehézkes beilleszteni egy standard mikroökonómiai modellbe. Lehetséges, hogy az egyének az együttműködést csak tanulás útján, később képesek elérni, mint viselkedésváltozást.

Összegzés

Felváztuk a kialakuló vagyoni különbségek következményét. Első hipotézisünk miszerint nem fenntartható a jelenlegi globális struktúra, igazolást nyert a „Piaci és társadalmi egyensúlytalanságok” című fejezetben. Mert a pénzügyi és gazdasági veszteségeket a társadalomra hárítják jelenleg, ez pedig hosszútávon nem fenntartható. Második feltevésünk, így szólt: vannak olyan jelenleg is megvalósítható megoldások, amelyek képesek a növekvő társadalmi egyenlőtlenségeken jelentősen változtatni. Több megoldási utat is találtunk a növekvő létszámú alacsony (csökkenő) jövedelmű csoportok fogyasztásának kompenzálására. Ezáltal a gazdasági visszaesések megelőzésére, emellett azonban egymásnak továbbra is ellentmondanak: az egyének jólétét, profitját az állami adóztatás csökkenti, így egyénileg (mikroszinten) racionális ez elől menekülni. Az államapparátust pedig egyének irányítják és működtetik, így nekik racionális hatalmukat a piaci mechanizmus erőforrásainak vagy akár az állam hatékony működésének rovására kiterjeszteni. Ezért valamennyi javaslat elméletben helytálló lehet, de megvalósításához elengedhetetlen szabályainak mikroszinten való betartása, betartatása, illetve a program részletes kidolgozása. Ez további kutatások tárgyát fogja képezni.

Irodalom

- Bakacsi, Gy. (2011): Együttműködni nem kell, hanem érdemes. *Harvard Business Review magyar kiadás* 2011. szeptember
- Gébert, J. – Tözsér, J. (2013): *Ami jár, az jár. Érvek a feltétel nélküli alapjövedelem mellett*. Magyar Narancs, 2013. június 6.
- Kerekes, S. – Csutora, M. (2012): *Fenntartható fogyasztás? Trendek és lehetőségek Magyarországon*, Budapest, Aula Kiadó (ISBN:978 963 339 042 9)
- Liska, T (1998): A Liska-modell, *Közgazdasági Szemle*, 1998. október
- Mises, L. V. (2007): *Economic Policy: Thoughts for Today and Tomorrow*
- OECD (2013): *OECD jelentés 2013*, <http://www.oecd.org/els/soc/OECD2013-Inequality-and-Poverty-8p.pdf>
- Piketty, T. (2014): *Capital in the Twenty-First Century*, The Belknap Press of Harvard University Press
- Scharle, Á.-Váradi, B. (2013): *Mivel jár, ha mindenkinek jár? Érvek a feltétel nélküli alapjövedelem ellen*. Magyar narancs, 2013. szeptember 12.
- Zimber (2014): Interjú Ken Wilberrel, az integrál szemlélet atyjával, *Természetgyógyász* 2014/4. szám